

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและญี่ปุ่น ตั้งแต่ พ.ศ.2149 ถึง พ.ศ.2310

Ayutthaya and Japanese Relations, 1606-1767

ธานี สุขเกษม / Thanee Sukkasem

รองศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Associate Professor Dr. Responsible to the Master of Political Science Curriculum, Phetchabun Rajabhat University

วุฒิพงษ์ บัวช้อย / Wuttipong Buachoi

อาจารย์ ดร. ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Head of the Master of Political Science Curriculum, Phetchabun Rajabhat University

วันที่รับบทความ 19 พฤษภาคม 2563 / แก้ไขบทความ 23 กรกฎาคม 2563 / ตอรับบทความ 31 กรกฎาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและญี่ปุ่น ตั้งแต่ พ.ศ.2149 จนถึง พ.ศ.2310 ซึ่งเป็นสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถจนสิ้นสมัยอยุธยา วิธีการศึกษาเป็นการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสาร บันทึก พงศาวดาร หนังสือ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอข้อมูลในภาพแนวราบตามลำดับเหตุการณ์ ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงพรรณนาตามวิธีการทางประวัติศาสตร์

ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นได้เริ่มต้นอย่างเป็นทางการใน พ.ศ.2149 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถด้วยการทูตและการค้าสำเภา และมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม โดยมีชาวญี่ปุ่นที่มียศขุนนางไทย คือ ออกญาเสนาภิมุข หรือยามาดานากามาสะ เป็นผู้เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสองอาณาจักร ซึ่งการติดต่อบetweenอยุธยาและญี่ปุ่นในยุคนี้ให้ความสำคัญเรื่องการค้าทางเรือสำเภา และการทูต อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นเริ่มเสื่อมคลายลงในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นต้นมา เนื่องจากผู้นำอาณาจักรอยุธยา มีนโยบายกำจัดชาวต่างชาติ เพราะเกรงว่าจะเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในอยุธยา ในขณะที่ฝ่ายญี่ปุ่นก็มีนโยบายปิดประเทศ คือห้ามคนญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศ และห้ามชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาในญี่ปุ่น ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น จึงค่อย ๆ ยุติลงไปตามลำดับจนสิ้นสมัยอยุธยา

คำสำคัญ : ความสัมพันธ์ อยุธยา ญี่ปุ่น

Abstract

This article aims to study an overview of the Ayutthaya and Japan relation period from the year 1606 to 1767 (the reign of King Ekathotsarot to the end of Ayutthaya). The methodology of this article was conducted by documentary study from the review of related literature. The presentation focus on historical perspective in horizontal view and analytical description. The study found that the relationship between Ayutthaya and Japan formally started up in 1606 in the reign of king Elcathotsarot by diplomatic and junk trade relations. The relations reached a peak in the reign of King Songtham by various assistances of Okya Sena Phimuk (Yamada Nagamasa). The decline of Ayutthaya and Japanese relations had come in the reign of King Prasatthong deuced to Ayutthaya leader and Japanese bakufa had changed internal policy that was Siamese King scared of Japanese troops in Ayutthaya to intervened internal affairs in Ayutthaya while Japanese government prohibited both of Japanese people to went aboard and prohibited the foreigner came into Japan (Sakuku). Thus, the relations between Siam and Japan faded away with the end of Ayutthaya Kingdom in 1767.

Keywords : Relations, Ayutthaya, Japanese

บทนำ

เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยาเป็นประเด็นที่มีผู้สนใจศึกษาไว้มากมาย และมีหลายรูปแบบต่างกัน มีทั้งเอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้นที่มีการตีพิมพ์แล้ว เช่น ประชุมพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่าง ๆ และเอกสารในรูปของจดหมายเหตุ บันทึกความทรงจำของบุคคลร่วมสมัย ซึ่งเอกสารประเภทนี้ที่โดดเด่นมาก ได้แก่ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 20 จดหมายเหตุเรื่องไมตรีระหว่างกรุงศรีอยุธยากับญี่ปุ่นของเซอร์ เออร์เนสต์ ซาเตา (Sir Ernet Satow) และรวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต) เป็นต้น ส่วนเอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นสองได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่มากมาย ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือ บทความ เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ มีทั้งภาษาต่างประเทศและภาษาไทย แต่เอกสารภาษาไทยที่โดดเด่นที่สุด คือ หนังสือที่แปลจากต้นฉบับของศาสตราจารย์ โยเนโอะ อิชิอิ และศาสตราจารย์โทชิฮารุ โยชิกิวะ เรื่อง “ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี” (พ.ศ.2542)

ตัวอย่างเอกสารทั้งสองประเภทที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการกล่าวถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ละเอียดลึกซึ้งอย่างมาก ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ใช้ข้อมูลจากเอกสารสำคัญ ๆ ในการนำเสนอบทความนี้ ในภาคกว้าง ๆ และวิเคราะห์วิจารณ์ในบางประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับข้อถกเถียงโต้แย้งเกี่ยวกับเหตุการณ์บางแง่มุมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นจะมีผู้ศึกษาไว้บ้าง แต่มักเป็นการศึกษาในช่วงเวลาที่ยาวนาน เช่น 600 ปี หรือ 100 ปี เช่น งานของโยเนโอะ อิชิอิ และโทชิฮารุ โยชิกาวะ (2542) และพัชรี สีโรรส (บรรณาธิการ) (2544) สำหรับงานที่เจาะลึกในสมัยอยุธยา ได้แก่ บทความของถนอม อานามวัฒน์ (2542) และพงศ์ธิดา เกษมสิน (2528) เป็นต้น

สำหรับผู้เขียนเห็นว่าความสำคัญของบทความนี้ นอกเหนือจากการชี้ให้เห็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในอดีตในรอบ 600 ปี ที่ผ่านมานี้ ยังเป็นบทเรียนและแง่คิดที่เป็นประโยชน์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นนโยบายของชนชั้นผู้นำไทยในอดีตที่ดำเนินนโยบายต่อชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยาอย่างไร เกิดผลกระทบอะไรบ้าง และใครบ้างที่ได้รับผลประโยชน์จากความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรนี้

ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นนั้นมีมายาวนานประมาณ 600 ปี ราว พ.ศ.1931 (ค.ศ.1388) มีเรือสำเภาจากอยุธยาเดินทางไปแวะที่หมู่เกาะริวกิว (Ryukyu) หรือโอกินาวา (Okinawa) ในปัจจุบัน (อิชิอิ และโยชิกาวะ, 2542, หน้า 9) การติดต่อระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นนั้นมีหลักฐานอยู่ในเอกสารการค้า ชื่อ “เรคิไดโฮอัน” (Rekidai Hoan) ซึ่งเป็นเอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นที่บรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างริวกิวกับจีน เกาหลี และเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (อิชิอิและโยชิกาวะ, 2542, หน้า 8) ซึ่งฝ่ายริวกิวได้ส่งสำเภามายังเอเชียอาคเนย์ และจำนวนกว่าหนึ่งในสามของสำเภาทั้งหมด ได้เข้ามาค้าขายกับสยาม (ศิริเพ็ญ วรปัสสุ, 2553, หน้า 1) ซึ่งมีบันทึกว่าเรือจากริวกิวเดินทางมาค้าขายที่สยาม 61 เที่ยว และปัตตานี 10 เที่ยว เป็นต้น

ความสำคัญทางการค้าระหว่างอยุธยากับริวกิว ที่มีมากกว่า 200 ปี (Piyada Cholawarn, 2004, p.57) โดยมีข้อสังเกตว่า **ประการแรก** เป็นการค้าที่ยืดแบบอย่างของการค้าในระบบบรรณาการแบบจีน **ประการที่สอง** พบว่าริวกิวได้แสดงตนเป็นพ่อค้าคนกลางอย่างชัดเจน กล่าวคือ สินค้าจากอยุธยาที่นำไปขายที่ริวกิว ก็ถูกส่งต่อไปขายยังจีน เช่น ไม้ฝาง และพริกไทย เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล (2560, หน้า 31) ยังสันนิษฐานว่า ราชสำนักอยุธยามีการค้ากับญี่ปุ่น ซึ่งเป็นแหล่งทองแดงขนาดใหญ่ โดยผ่านทางเกาะริวกิว ตั้งแต่ราว ค.ศ.1900 ลงมา ซึ่งทองแดงจากญี่ปุ่นน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพระพุทธรูปศรีสรรเพชญ์ด้วย **ประการที่สาม** ทำให้เห็นบทบาทที่สำคัญของชาวจีนโพ้นทะเลที่ช่วยเหลือกษัตริย์อยุธยา เขียนพระราชสาส์นถึงกษัตริย์ริวกิวเป็นภาษาจีน และประการสุดท้ายพบข้อเท็จจริงว่าในการติดต่อการค้าระหว่างอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรอื่น ๆ เป็นการค้าแบบผูกขาด คือ อยู่ภายใต้การควบคุมของกษัตริย์และขุนนางตำแหน่งพระคลัง นอกจากนี้ยังมีสินค้าต้องห้ามบางชนิดอีกด้วย (อิชิอิและโยชิกาวะ, 2542, หน้า 2)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเชิงสำรวจข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น โดยมีประเด็นคำถาม คือ **ประการแรก** ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นที่ปรากฏเป็นหลักฐานชัดเจนตั้งแต่เมื่อใด หรือยุคสมัยใดของไทยและญี่ปุ่น **ประการที่สอง** ความสัมพันธ์ดังกล่าวถึง

จุดสูงสุดสมัยใด และความสัมพันธ์นี้ยุติลงเมื่อใดหรือสมัยใด เพราะสาเหตุจากอะไร **ประการสุดท้าย** ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น มีจุดเน้นด้านใด วิธีการศึกษาโดยใช้เอกสาร (documentary study) และนำเสนอโดยเรียงตามลำดับเหตุการณ์ (chronological order) ซึ่งเป็นการมองแบบแนวราบ (horizontal view) โดยมีช่วงเวลาเริ่มต้นจาก พ.ศ.2149 ที่อยุธยากับญี่ปุ่นมีการติดต่อทางการทูตอย่างเป็นทางการครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ และสิ้นสุดใน พ.ศ.2310 อันเป็นปีที่อยุธยาล่มสลาย

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นสมัยสุโขทัย

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นนั้น ทางฝ่ายอยุธยาไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเริ่มต้นขึ้นในสมัยใด แต่หลักฐานทางฝ่ายญี่ปุ่นกล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับญี่ปุ่น มีมาตั้งแต่ก่อนการสร้างกรุงสุโขทัย แต่การติดต่อเป็นไปในลักษณะที่พ่อค้าจีนหรือเกาหลีเป็นคนกลาง และยังปรากฏหลักฐานอีกว่าใน พ.ศ.1404 (ค.ศ.861) เจ้าชายญี่ปุ่นองค์หนึ่งได้เสด็จไปจีนและอินเดีย ซึ่งตามหลักฐานของจีนกล่าวว่า เจ้าชายองค์นี้สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ.1409 (ค.ศ.866) ที่แคว้นละโว้หรือลพบุรีเก่า (Nishioka, 1973, p.3 ; ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524, หน้า 2)

นอกจากนี้เอกสารทางฝ่ายญี่ปุ่นยังกล่าวอีกว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งได้ส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีนนั้น ก็ได้มีเรือของไทยแวะเยี่ยมเมืองท่าของญี่ปุ่นบ้างแล้ว (Nichino Junjiro, 1972, p.2 อ้างถึงใน ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524, หน้า 2) นอกจากนี้ยังพบว่า สินค้าออกที่สำคัญของสุโขทัยคือ เครื่องขามสังคโลก พวกเรือโจรสลัดญี่ปุ่นก็ได้นำเข้าไปในญี่ปุ่น และได้เป็นที่นิยมรู้จักกันดีทั่วไป (Gunji Kiichi, 1934, pp.906-921, อ้างถึงใน ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524, หน้า 2)

ซึ่งเครื่องขามสังคโลกเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ชาวญี่ปุ่นชั้นสูง โดยประกอบพิธีชงน้ำชา ญี่ปุ่นเรียกเครื่องถ้วยขามนี้ว่า “ซังโคะโระคุ-ยาชิ” (Sunkoroku-yaki) นอกจากเครื่องขามสังคโลกแล้วยังมีสินค้าที่ไทยส่งไปญี่ปุ่นอีก เช่น หนังกวาง ไม้จันทน์ น้ำตาล ช้าง ม้า และนกยูง (Nishioka, 1973, p.5)

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นเน้นที่การค้ามากกว่าด้านอื่น เพราะสินค้าจากอยุธยาคงเป็นที่นิยมของชาวญี่ปุ่น จนสืบเนื่องมาถึงสมัยอยุธยา แต่มีข้อสังเกตว่า การค้าระหว่างสองอาณาจักรเป็นการค้าที่ผ่านคนกลางคือ ชาวจีน และชาวตัทซ์ (ฮอลันดา) มากกว่าการค้าต่อกันโดยตรง และอีกประการหนึ่ง คำว่า ญี่ปุ่นน่าจะหมายถึงอาณาจักรริวกิวที่ยังเป็นอิสระ ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรญี่ปุ่น ซึ่งมีมูลเหตุของการติดต่อกัน น่าจะเกิดจากการที่อาณาจักรริวกิวและสุโขทัย (จนมาถึงสมัยอยุธยา) มีความสัมพันธ์กับจีนในระบบการค้าแบบบรรณาการ (Tributary Trade) นั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าจากเอกสารเรคิโตะไดโอะอันได้ระบุถึงการค้าขายระหว่างพ่อค้าชาวริวกิวกับสยามสมัยอยุธยาในช่วงปี พ.ศ.1968 (ค.ศ.1425) และมีการติดต่อกันจนถึงช่วงปี พ.ศ.2119 (ค.ศ.1570) ต่อมาได้ยุติการค้ากัน เนื่องจากมีคู่แข่งทางการค้าของริวกิวที่เพิ่มขึ้น เช่น พ่อค้าชาวจีน และพ่อค้า

ชาวตะวันตก เช่น ฮอลันดา โปรตุเกส (อิซิดีและโยชิกาวะ, 2542, หน้า 28) แต่กระนั้นก็ตามการค้าระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นยังคงมีเรื่อยมา เช่น มีเรือสำเภาญี่ปุ่นแวะมาค้าขายกับหัวเมืองชายทะเลฝั่งแหลมมลายูเสมอ แต่เรือญี่ปุ่นเหล่านั้นมีลักษณะเป็นโจรสลัดมากกว่าเป็นพ่อค้าธรรมดา เมื่อมีโอกาสก็ทำการปล้นและโจมตีบรรดาเรือสินค้าที่เดินทางระหว่างอินเดียกับจีนและญี่ปุ่น (สมชัย อนุমানราชชน, 2509, หน้า 49 ; ถนอม อานามวัฒน์, 2542, หน้า 54)

1. ความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นยุคแรกเริ่ม

สำหรับหลักฐานเอกสารที่เป็นรูปธรรมและชัดเจนที่สุดที่บันทึกการติดต่อระหว่างอยุธยาและอาณาจักรริวกิว คือ เรคิไดโฮอัน (Rekidai Hoan) (Piyada Chonlaworn, 2004, p.44) ซึ่งกล่าวไว้ว่าระหว่าง พ.ศ.1968-2113 (ค.ศ.1365-1570) อาณาจักรริวกิว ได้ส่งสำเภามายังเอเชียอาคเนย์ และจำนวนกว่าหนึ่งในสามของสำเภาที่ส่งมาทั้งหมดได้เข้ามาค้าขายกับอยุธยา และเรือสำเภาจากริวกิวมาอยุธยาเป็นครั้งสุดท้ายใน พ.ศ.2113 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคนอื่น ๆ, 2550, หน้า 2) หลังจากนั้นการติดต่อค้าขายระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นจึงเป็นการติดต่อโดยตรงระหว่างอาณาจักรกับอาณาจักร

เอกสารสำคัญที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางการค้าอีกฉบับ คือ ใบเบิกร่องประทับตราแดง ซึ่งเป็นเอกสารอนุญาตในการค้ากับต่างชาติ และเป็นการบันทึกเรื่องของเรือสำเภาที่เดินทางไปต่างประเทศของญี่ปุ่น การออกใบเบิกร่องเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2147 กระทั่ง พ.ศ.2179 (กุลชลี กลิ่นกรอง, 2539, หน้า 17) ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนี้เป็นเวลา 32 ปี ตรงกับเซอิชิ อิวาโอะ (Seichi Iwao) นักประวัติศาสตร์ชาวญี่ปุ่นท่านหนึ่งระบุว่า นับตั้งแต่ พ.ศ.2147 (ค.ศ.1604) อันเป็นปีที่มีการออกใบเบิกร่องให้แก่เรือสำเภาที่จะเดินทางมายังอยุธยา จนถึงปี พ.ศ.2179 (ค.ศ.1636) อันเป็นปีที่รัฐบาลโชกุน โทกุกาวา สั่งห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศ ซึ่งจะไม่มีเรือสำเภาญี่ปุ่นเดินทางมายังอยุธยาอีกเลย (อิซิดีและโทชิฮารุ, 2542, หน้า 39)

สาเหตุที่ต้องมีการออก “ใบเบิกร่องประทับตราแดง” ก็เพราะว่าเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีโจรสลัดญี่ปุ่นที่เรียกว่า “วาโก” คอยปล้นเรือสำเภาอยู่ในน่านน้ำของเอเชียและขยายขอบเขตกว้างไปถึงน่านน้ำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ฟิลิปปินส์และเขมร เป็นต้น และอาจจะเลยมาถึงอ่าวสยามด้วย ดังจะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ.2149 (ค.ศ.1606) สุลต่านแห่งแคว้นปัตตานี ซึ่งเป็นอาณาจักรอิสระทางตอนใต้ของอาณาจักรอยุธยาได้มีพระราชสาส์นถึงโชกุนอิเอยาสุ โทกุกาวะ ร้องเรียนเรื่องภัยคุกคามของโจรสลัดวาโกดังกล่าว และสอดคล้องกับเหตุการณ์ชาวอังกฤษคนหนึ่งเสียชีวิตจากการสู้รบกับโจรสลัดญี่ปุ่นในปี พ.ศ.2148 (ค.ศ.1605) (อิซิดีและโทชิฮารุ, 2542, หน้า 38 ; ขจร สุขพานิช, 2521, หน้า 82)

ใบเบิกร่องประทับตราแดงนี้ ภาษาญี่ปุ่นเรียก “โกะชูอินโจ” (Goshu-in-jo) ออกให้สำเภาญี่ปุ่นที่เดินทางค้าขายกับอยุธยา ในประเด็นนี้ ทวี ธีระวงศ์เสรี (2524, หน้า 3) ได้ระบุว่า ญี่ปุ่นไม่ได้เพียงแค่ติดต่อค้าขายกับอยุธยาเพียงแห่งเดียว แต่ยังคงติดต่อค้าขายกับเมืองนครศรีธรรมราช (Ligor) และอาณาจักร

ปัตตานี (Pattani) อีกด้วย (Pensri Duke, 1985, p.120) และสอดคล้องกับการที่สุลต่านแห่งปัตตานี มีพระราชสาส์นไปถึงโชกุนอิเอยาสุ โทกุกาวา เพื่อร้องเรียนเรื่องโจรสลัดญี่ปุ่นนั่นเอง จึงสันนิษฐานว่า สำเภญี่ปุ่นที่จะเดินทางมาค้าขายกับสองเมืองดังกล่าว ก็น่าจะได้รับ “ใบเบิกร่องประทับตราแดง” นี้ เริ่มปรากฏขึ้นในสมัยโชกุน อิเอยาสุ โทกุกาวา

ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ.2147 โดเมียว หรือ เจ้าผู้ครองแคว้นอาริมะ (Arima) ได้ขอให้โชกุนอิเอยาสุ โทกุกาวา ออกใบเบิกร่องประทับตราแดง ให้แก่พ่อค้าชาวญี่ปุ่นที่มาตั้งภูมิลำเนาค้าขายในอยุธยา 3 ฉบับ และโดเมียวแห่งแคว้นซัตซุมะ (Satsuma) ได้ขออีก 1 ฉบับ และได้มีการออกใบเบิกร่องให้แก่เรือสินค้า ที่จะเดินทางมาค้าขายในอยุธยาเพิ่มมากขึ้น โดยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2147-2158 ได้ออกใบเบิกร่องไปเป็น จำนวน 30 ฉบับ ดังเช่นได้ออกให้แก่ โยอุเอมอน (Youemon) แห่งเมืองฮิเซน (Hizen) เมื่อ พ.ศ.2147 ได้ออกให้แก่ คูจา เคียว ซาเอมอน (Kuja Kyo Saemon) ซึ่งได้เดินทางมาค้าขายกับอยุธยาหลายครั้ง คือ พ.ศ.2149, 2152, 2153 และ 2157 เป็นต้น (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524, หน้า 3)

ใบเบิกร่องเหล่านี้ มีความเพียงสั้น ๆ ว่า “เรือลำนี้จะออกจากญี่ปุ่นไปสยาม” มีวันเดือนปีที่ ออกใบเบิกร่องและชื่อผู้รับใบรับรองและมีทะเบียนบันทึกข้อความไว้ทุกฉบับ ส่วนเรือสินค้าที่ได้รับ ใบเบิกร่องนี้เรียกว่า “โกชูเอ็นเซ็น” (Go Shuensen) และเมื่อเรือสินค้าเหล่านี้เมื่อเดินทางกลับไปถึงญี่ปุ่น แล้ว จะต้องนำใบเบิกร่องส่งคืนด้วย ซึ่งใบเบิกร่องเหล่านี้ยังเก็บรักษาไว้ที่กองบรรณสารของกระทรวง การทหารเรือ (Ministry of Marine) ของญี่ปุ่น พบว่า มีถึง 53 ฉบับ (แต่เซอิจิ อิวาโอะ ระบุว่า มีเรือสำเภ จำนวน 56 ลำ) ใบเบิกร่องประทับตราแดงดังกล่าว นับว่ามีจำนวนมาก เมื่อเทียบกับเรือสินค้าที่เดินทางไป ค้าขายกับดินแดนอื่น ๆ (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524, หน้า 3 ; ซาเตา, 2524, หน้า 1)

เอกสารฝ่ายญี่ปุ่น ระบุว่า ใน พ.ศ.2106 สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ มีเรือสำเภมาจากสยามหลาย ลำไปญี่ปุ่น สินค้าที่ญี่ปุ่นต้องการจากอยุธยามากในเวลานั้น คือ เหล็กกล้า เพราะเหล็กกล้าของญี่ปุ่นไม่ เหมาะแก่การทำปืน การค้าระหว่างอยุธยาและญี่ปุ่นยังคงมีต่อมาจนถึงสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา กล่าวคือ ใน พ.ศ.2119 (ค.ศ.1576) พระองค์ทรงส่งเรือหลายลำไปญี่ปุ่น เรือเหล่านั้นได้นำสินค้าจากญี่ปุ่น กลับมาเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเครื่องชุดหมวกยอดและเกราะถวายแก่กษัตริย์อยุธยา (Nishioka, 1973, p.7) เหล็กของญี่ปุ่น (ริวกิว) ไม่เหมาะสำหรับทำปืนแต่สามารถทำเกราะได้

ส่วนหลักฐานของฝ่ายอยุธยาที่เป็นเอกสารยืนยันเกี่ยวกับการมีอยู่ของชาวญี่ปุ่นในอยุธยา ปรากฏใน ความตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ตอนหนึ่งที่ระบุว่าในปี พ.ศ.2133 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียงหนึ่งปี พระเจ้ากรุงหงสาวดี (นันทบุเรง-ผู้เขียน) ได้สั่งให้พระมหาอุปราชและเจ้าเมืองเชียงใหม่ยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระนเรศวร มหาราชได้ยกกองทัพไปปะทะกับกองทัพพม่าที่เมืองกาญจนบุรี พงศาวดารได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า “พระเสนาภิมุขซึ่งข้างพลายเพื่อปราบไตร ถึงพลอาสาญี่ปุ่นห้าร้อย (สมเด็จพระพนรัตน์, 2558, หน้า 193)

โดยมีข้อสังเกตว่า ยศพระเสนาภิมุขและออกญาเสนาภิมุขน่าจะเป็นยศที่ตั้งสำหรับชาวญี่ปุ่นที่รับราชการในอยุธยาเท่านั้น

จากความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา พบว่า กองทหารอาสาญี่ปุ่นที่เริ่มปรากฏบทบาทในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช น่าจะถือได้ว่า เป็นกลุ่มที่มีบทบาทค่อนข้างเด่น เพราะไม่เพียงเป็นชาวต่างชาติที่มีความสามารถในการรบเท่านั้น หากแต่ยังมีความสำคัญทางการค้าด้วย ทั้งนี้เพราะกลุ่มชาวญี่ปุ่นที่อพยพมายังอยุธยาประกอบไปด้วยพวกโรนิน หรือพวกนักรบที่สูญเสียเจ้านายในสงครามเซกิกายาระ และจากการสู้รบที่ปราสาทโอซากา และพวกตัวแทนการค้าของร้านในเมืองนางาซากิ (อิซึอิ และโทชิฮารุ, 2542, หน้า 42-43) ความสำคัญของการค้าประเภทของป่าระหว่างอยุธยา และญี่ปุ่น ที่เริ่มสำคัญขึ้น ตั้งแต่ปี ค.ศ.1604 (พ.ศ.2147) นับจากปีที่มีการออกใบเบิกร่องให้แก่สำเภาก็จะเดินทางมายังอยุธยา เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นและกองอาสาญี่ปุ่นมีความโดดเด่นเหนือกว่าชาวต่างชาติกลุ่มอื่นในเวลานั้น จนกระทั่งถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แสดงว่าก่อนหน้าที่จะมีกองอาสาญี่ปุ่น ต้องมีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในอยุธยามาก่อนหน้านี้แล้ว

ในเรื่องของการค้าพบว่า พ่อค้าชาวญี่ปุ่นมักเข้ามาค้าขายในอยุธยาและที่ปัตตานีในระยะแรก แต่ปรากฏว่าการค้าของญี่ปุ่นไม่อาจแข่งขันกับโปรตุเกสและฮอลันดาได้ เนื่องจากญี่ปุ่นไม่ค่อยมีสินค้าที่ไทยต้องการมากนัก และกิจการค้าของญี่ปุ่นก็ไม่เป็นล่ำเป็นสัน หรือเปิดกิจการใหญ่โตจนเข้มแข็งพอที่จะแข่งขันกับพ่อค้าชาวตะวันตกได้ (ถนอม อานามวิวัฒน์, 2542, หน้า 54) แต่อย่างไรก็ตาม การค้าระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นยังคงมีอย่างต่อเนื่อง จนถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 (คริสต์ศตวรรษที่ 17) ได้มีการอพยพของชาวญี่ปุ่นจำนวนมากเข้ามาในอยุธยา (Smith, 1974, p.227) และบทบาทที่สำคัญของชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ก็คือ การอาสาเข้ามารับราชการทหารในราชสำนักอยุธยานั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการมีหลักฐานแน่ชัดในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ.2148-2152) โดยหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 20 ได้กล่าวว่า “ทางพระราชไมตรีระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นเริ่มขึ้น เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2149 (ค.ศ.1606) แต่ความเป็นจริงญี่ปุ่นกับอยุธยาได้เคยเป็นสัมพันธมิตรติดต่อกันมาก่อนหน้านั้นแล้ว (ซาเตา, 2524, หน้า 1) กล่าวอย่างสรุปคือ มีการแลกเปลี่ยนพระราชสาส์น และเครื่องราชบรรณาการต่อกัน คือ ในวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2149 โยคุนอิเอียสุ (Ieyasu Tokugawa) ซึ่งเป็นโยคุนคนแรกในยุคนั้น มีประสงค์ที่จะผูกไมตรีกับอยุธยา ได้ส่งอักษรสาส์นมาขอเป็นไมตรีและทูลขอปืนใหญ่และไม้หอมจากไทย สมเด็จพระเอกาทศรถทรงมีพระราชสาส์นตอบและส่งสิ่งของตามที่โยคุนอิเอียสุต้องการไปญี่ปุ่นใน พ.ศ.2153 (ซาเตา, 2524, หน้า 9) และที่สำคัญ คือ โยคุนอิเอียสุได้ประกาศอนุญาตให้เรือสำเภายุทธยามาทำการค้าขายยังญี่ปุ่นโดยเสรี และให้คำมั่นสัญญาว่าจะอำนวยความสะดวกทุกอย่างในการค้าแก่สำเภายุทธยาอีกด้วย (ซาเตา, 2524, หน้า 5) ดังจะเห็นได้ว่า เรือสำเภาของอยุธยาเริ่มเข้าไปค้าขายกับญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2155 หลังจากนั้นมาอยุธยาที่ส่งทูตไปญี่ปุ่นหลายครั้ง และคณะทูตได้เข้าเฝ้าโยคุนทุกครั้ง นับตั้งแต่นั้นมาอยุธยา

กับญี่ปุ่นก็มีสัมพันธไมตรีกันอย่างสนิทสนม (ซาเตา, 2524, หน้า 3) ในช่วงสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นสามารถตั้งบ้านเรือนได้อยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และทางราชสำนักอยุธยา ได้เจริญสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่นอยู่เสมอ (ณัฐสุดา ศิริเพชร, 2556, หน้า 24)

อย่างไรก็ตาม เซอร์เออเนสต์ ซาเตา ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ญี่ปุ่นมักถือว่าตนมีฐานะสูงกว่าอยุธยา เพราะสังเกตได้จากสาส์นที่ญี่ปุ่นตอบพระราชสาส์นของกษัตริย์อยุธยา ภายหลังจากสมัยโชกุนอิเอียสึนั้น ไม่ปรากฏว่าโชกุนเคยใช้คำนำหน้ากษัตริย์ไทยว่า Highness เลย แต่มักจะใช้คำว่า Your Honor หรือ Your worship เท่านั้น ส่วนญี่ปุ่นก็ชอบให้ฝ่ายอยุธยาเรียกว่า “คิงออฟเจแปน” (King of Japan) (ซาเตา, 2524, หน้า 4) ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะญี่ปุ่นคงถือธรรมเนียมการทูตบรรณาการตามแบบอย่างของจีนที่มองตนเองว่ามีความเจริญรุ่งเรือง ยิ่งใหญ่กว่าอาณาจักรอื่นไม่มีใครเสมอเหมือนได้

สมเด็จพระเอกาทศรถทรงส่งทูตไปญี่ปุ่นอีก 2 ครั้ง คือ ใน พ.ศ.2155 (ค.ศ.1612) และ พ.ศ.2159 (ค.ศ.1616) (Nishioka, 1973, p.15) จากข้อมูลนี้สันนิษฐานได้ว่าการที่ญี่ปุ่นหันมาให้ความสนิทสนมกับอยุธยา จนถึงขั้นมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันนับแต่สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถมานั้น น่าจะเป็นเพราะญี่ปุ่นต้องการให้อยุธยาช่วยคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่พ่อค้าชาวญี่ปุ่นและให้ความสะดวกทางการค้าแก่ญี่ปุ่น เพราะใน พ.ศ.2149 (ค.ศ.1606) เกิดเหตุการณ์กระทบกระทั่งระหว่างกลุ่มพ่อค้าญี่ปุ่นกับพ่อค้าฮอลันดา ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทอย่างรุนแรง กล่าวคือ พ่อค้าญี่ปุ่นบุกเข้าไปยังโกดังเก็บสินค้าของพ่อค้าชาวฮอลันดา และได้เผาโรงเก็บสินค้านี้ทิ้งลงแล้ว ซึ่งกรณีนี้เจ้าเมืองปัตตานีไม่สามารถควบคุมเหตุการณ์ได้ ขณะเดียวกันผลประโยชน์ทางการค้า ยังเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้พ่อค้าญี่ปุ่นและพ่อค้าฮอลันดายังคงค้าขายในเมืองปัตตานีต่อไปอีกหลายปี (อิบรอฮิม ชุกรี, 2525, หน้า 24)

การที่ชาวญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในอยุธยาและเมืองอื่น ๆ เพิ่มขึ้นนั้น อาจจะมีสาเหตุ 2 ประการ คือ ประการแรก หลังจากยุทธการเซกิกฮาระ (Sekigahara) พ.ศ.2143 (ค.ศ.1600) ที่ชัยชนะเป็นของโชกุน อิเอียสึ โทกุกาเว บรรดานักรบที่เจ้านายเสียชีวิต กลายเป็นนักรบไร้สังกัด (โรนิน) ต่างพากันหลบหนีออกจากญี่ปุ่นมายังอยุธยาและเมืองอื่น ๆ เช่น เพชรบุรี นครศรีธรรมราช และปัตตานี ประการที่สอง เกิดจากการที่ญี่ปุ่นมีนโยบายต่อต้านศาสนาคริสต์ เพราะเกรงว่าจะถูกคุกคามจากตะวันตกผ่านทางคริสต์ศาสนา จึงปิดประเทศ ทำให้ชาวญี่ปุ่นที่นับถือศาสนาคริสต์ต้องหนีออกจากญี่ปุ่นมายังดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งอยุธยาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของนักวิชาการประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งที่ระบุว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 17 (พุทธศตวรรษที่ 22) ภายหลังจากที่โชกุน อิเอียสึ โทกุกาเว ได้รับชัยชนะในสงครามเซกิกฮาระ เมื่อ ค.ศ.1600 ผู้นำญี่ปุ่นยังมีนโยบายสนับสนุนการค้ากับต่างชาติ พร้อมทั้งเปิดร่องประตูปรับตราแดงให้แก่เรือสำเภาที่จะเดินทางไปค้าขายกับจีน และดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ตรงกับปลายสมัยสมเด็จพระนเรศวร จนถึงต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม) เป็นจำนวน 195 ลำ ซึ่งในจำนวนนี้ได้ออกให้แก่เรือสำเภาญี่ปุ่นที่เดินทางมายังอยุธยา 36 ใบ ต่อมาในระหว่างปี ค.ศ.1617 จนกระทั่งถึงปี ค.ศ.1635 ซึ่งเป็นปีที่ผู้ปกครองญี่ปุ่นสั่งห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทาง

เข้า-ออก นอกประเทศ (ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง) ยังคงมีสำเภาญี่ปุ่นเดินทางมาอยุธยา 56 ลำ ซึ่งเป็นจำนวนมากกว่าสำเภาญี่ปุ่นที่เดินทางไปยังเมืองอื่น ๆ (พลับพลึง คงชนะ, 2536, หน้า 53-54)

การค้าขายระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นเจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ สินค้าที่อยุธยาส่งไปขายญี่ปุ่น ได้แก่ หนังสัตว์ เขาสัตว์ เครื่องสังคโลก ข้าว ไหมดิบ ไม้แดง งาช้าง เป็นต้น แต่สินค้าที่เป็นที่นิยมมากคือ หนังสัตว์ และไม้แดง ส่วนสินค้าที่นำมาขายในอยุธยา เช่น ทองคำ ทองแดง ฉากญี่ปุ่น ใบชา ภาชนะ ทำด้วยไม้ เงิน และทองแดง ผ้าชนิดต่าง ๆ เช่น ผ้าแพร หนังกៃ ผ้าแพรท่วน ผ้าแพรดอก ผ้าลูกไม้ เป็นต้น ซึ่งปรากฏว่าการค้าในสมัยนี้อยุธยาอยู่ในฐานะได้เปรียบดุลการค้าตลอดมา (กรมศิลปากร, 2513, หน้า 93)

2. ความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในยุคเฟื่องฟู

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ.2154-2171) ความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น เจริญถึงขีดสุดในสมัยนี้ ดังจะเห็นได้จากการที่อยุธยาไปเจริญสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่น ถึง 4 ครั้ง คือ พ.ศ.2159 (ค.ศ.1616) พ.ศ.2164 (ค.ศ.1621) พ.ศ.2166 (ค.ศ.1623) และ พ.ศ.2168 (ค.ศ. 1625) (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524, หน้า 13-15 ; สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม, 2528, หน้า 57) มีผลทำให้ การค้าขายกับญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้าไปด้วย มีรายงานว่าเรือสินค้าของญี่ปุ่นเข้ามาเทียบท่ากรุงศรีอยุธยา เป็นจำนวนมาก (เขียน ธีรวิทย์, 2517, หน้า 129) ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสัมพันธ์นี้คือ ยามาดา นากามาสะ (Yamada Nagamasa) ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์สุดท้ายเป็น “ออกญาเสนาภิมุข” ยามาดาได้ช่วยสนับสนุนให้สัมพันธไมตรีระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นแน่นแฟ้นมากขึ้น และยังมีหลักฐานว่าเป็นผู้เสนอแนะให้ส่งทูตไทยไปเมืองเอโดะ (โตเกียว) ด้วย

ในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม ได้มีการส่งทูตอัญเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไปเจริญทางพระราชไมตรีกับโชกุนมินาโมโตะ อิเดตาคะของญี่ปุ่นหลายครั้ง ดังเช่นใน พ.ศ.2164 (ค.ศ.1621) โดยในพระราชสาส์นมีความตอนหนึ่งว่า (สมจัย อนุমানราชชน, 2509, หน้า 54-55 ; ชาเตา, 2524, หน้า 14)

“เรือพวกญี่ปุ่นเข้ามาค้าขายถึงกรุงสยามเสมอมาหลายปีแล้ว เราได้เอาธรรมาภิบาลมาสั่งสอนพวกญี่ปุ่นโดยมีเมตตาเสียยิ่งกว่าประชาชนชาวเมืองของเราเองก็ว่าได้ เราได้กำชับสั่งเจ้าหน้าที่ ให้เอาเป็นธุระช่วยเหลือเกื้อกูลชาวญี่ปุ่นที่มาค้าขายให้ได้ค้าขายโดยสะดวกและได้ตั้งให้ขุนไชยสุระเป็นนายอำเภอมีหน้าที่ ตรวจตราดูแลชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาตั้งพำนักอาศัย ทั้งที่มาใหม่และเก่าให้ได้รับความเกื้อหนุนในการค้าขายโดยเสมอหน้ากัน จะได้เป็นการจูงใจให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาตั้งการค้าขายยังพระนครมากยิ่งขึ้น”

มีข้อสังเกตว่า พระราชสาส์นของกษัตริย์อยุธยาถึงโชกุนญี่ปุ่นมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระเจ้ากรุงญี่ปุ่น” เสมอ ซึ่งน่าจะเกิดจากความเข้าใจผิดในเรื่องตำแหน่งหน้าที่ กล่าวคือ ตั้งแต่ยุคสมัยโชกุนโตกุกาวะ เป็นต้นมา สมเด็จพระจักรพรรดิแทบไม่มีบทบาทใด ๆ เลย และทรงประทับอยู่ที่เมืองเกียวโต (เมืองหลวงเก่า) บรรดาชาติต่าง ๆ ที่มาติดต่อกับญี่ปุ่น รวมทั้งอยุธยาด้วย เข้าใจว่าโชกุนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินญี่ปุ่น

ด้วยพระราชไมตรีอันดีที่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมมีต่อญี่ปุ่น ทำให้สมัยนี้ชาวญี่ปุ่นเดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ในอยุธยาเป็นจำนวนประมาณ 1,000-1,500 คน และเชื่อว่า มีทหารอาสาชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนถึง 800 คน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2543, หน้า 60) แม้จะมีชาวญี่ปุ่นบางพวกได้ก่อเหตุุ่นวายขึ้นในตอนต้นรัชกาล เรื่องการแทรกแซงการเมืองภายใน กรณีการประหารชีวิตออกญากรมนายไวย ก็ตาม แต่เหตุการณ์นี้จึงไม่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นแต่ประการใด (อนงคณา มานิตพิสิฐกุล, 2545, หน้า 72) และความสัมพันธ์ยังคงใกล้ชิดต่อไป เช่น ใน พ.ศ.2159 (ค.ศ.1616) อยุธยาส่งขุนวิจิตรสุนทร และขุนวิรัตน์สุนทร เป็นหัวหน้าคณะทูตไปญี่ปุ่น ใน พ.ศ.2164 (ค.ศ.1621) ส่งขุนพิชิตสมบัติ (พิชิตสมบัติ) และขุนประเสริฐ เป็นคณะทูต พ.ศ.2168 (ค.ศ.1623) คณะทูตชุดที่ 3 มีหลวงท่องสมุทร และขุนสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าคณะและใน พ.ศ.2168 (ค.ศ.1625) อยุธยาส่งขุนรักษาลิทธิผลและวาทีวจนองอาจ (ล่าม) ซึ่งโชกุนได้ตอบรับเป็นอย่างดี (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524, หน้า 15 ; ซาเตา, 2524, หน้า 16)

ประเด็นสำคัญในข้อตกลงทางการทูตในสมัยนี้ คือ ใน พ.ศ.2166 (ค.ศ.1623) ทางอยุธยาได้ขอร้องโชกุนมินาโมโตะ ฮิเดตาดะ เตือนและห้ามพ่อค้าชาวญี่ปุ่นไม่ให้ช่วยเหลือกัมพูชารบกับอยุธยา รวมถึงไม่ให้ชาวญี่ปุ่นเข้าไปในกัมพูชาด้วย (อื่อโอกะ 2544, หน้า 87) เพราะเกรงว่าจะทำให้อยุธยากับญี่ปุ่นต้องบาดหมางกัน ถ้าหากชาวญี่ปุ่นเกิดล้มตายขึ้น ซึ่งโชกุนฮิเดตาดะมีสาส์นตอบมาว่า ชาวญี่ปุ่นเป็นพ่อค้าไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องภายในของกัมพูชา ถ้าหากมีชาวญี่ปุ่นช่วยกัมพูชารบกับอยุธยา ก็ให้อยุธยาจัดการตามที่เห็นสมควร โดยไม่ต้องเกรงใจญี่ปุ่น (ซาเตา, 2524, หน้า 18-20)

สรุปได้ว่าความสัมพันธ์ทางการทูตอันดีต่อกันระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในสมัยพระเจ้าทรงธรรมกับโชกุนมินาโมโตะ ฮิเดตาดะนี้ เป็นช่วงเวลาของความรุ่งโรจน์เฟื่องฟูที่สุดในประวัติความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา ซึ่งพาน ฟลิต หรือวัน วลิต (Ieremias Von Vliet) ชาวฮอลันดาระบุว่าญี่ปุ่นซื้อหนังกวางจากอยุธยาปีหนึ่งแสนกว่าผืน นอกจากนี้ยังซื้อดีบุก ไม้เบญจพรรณ ไม้สัก ไม้กระดาน น้ำตาล น้ำมันมะพร้าว ตะกั่ว และสินค้าอื่น ๆ อีกมาก (กรมศิลปากร, 2548, หน้า 144 ; เพ็ญศรี กาญจนโนมัย, 2527, หน้า 89) ซึ่งการค้าระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น นอกจากจะเป็นการค้าโดยตรงแล้ว ยังมีฮอลันดาเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อสินค้าจากอยุธยาและญี่ปุ่น (วรารภรณ์ ทินานนท์, 2522, หน้า 17)

ถึงแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเสด็จสวรรคตใน พ.ศ.2171 แล้วก็ตาม แต่ในรัชสมัยต่อมา คือ รัชสมัยสมเด็จพระเชษฐาธิราช (พ.ศ.2171-2172) ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2172 (ค.ศ.1629) อยุธยาได้ส่ง

คณะทูตเดินทางไปเจริญพระราชไมตรีที่ญี่ปุ่น โดยมีหลวงสกลเดชะ ขุนสวัสดิ์ และขุนโยธามาตย์ เป็นหัวหน้าคณะทูต เพื่อแจ้งการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ ซึ่งญี่ปุ่นก็ให้คำมั่นว่าจะรักษาสัมพันธไมตรีให้ดีเหมือนเช่นเดิมตลอดไป (ชาเตา, 2524, หน้า 31)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในยุคแห่งความพยายามฟื้นฟูไมตรี

ในรัชสมัยต่อมาคือ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ.2172-2199) เป็นยุคที่ความสัมพันธ์เริ่มเสื่อมลง เพราะชาวญี่ปุ่นไม่ให้การยอมรับพระเจ้าปราสาททอง ที่ขึ้นครองราชย์ด้วยการกำจัดกษัตริย์องค์ก่อน และยังกำจัดชาวญี่ปุ่นบางคน เช่น ออกญาเสนาภิมุข (ยามาดา) ด้วย (ถนอม อานามวัฒน์, 2542, หน้า 63)

สันนิษฐานว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงกระทำการกวาดล้างชาวญี่ปุ่น ตั้งแต่ พ.ศ.2173 (ค.ศ.1630) ถึง พ.ศ.2175 (ค.ศ.1632) พวกญี่ปุ่นได้หลบหนีไปเขมรและพยายามชักชวนเขมรให้มาทำสงครามกับอยุธยา อยุธยาจึงเปลี่ยนนโยบายโดยพยายามผูกมิตรกับฮอลันดา เพื่อจะให้ช่วยเหลือในเวลาสงคราม ในขณะที่เดียวกันก็พยายามขับไล่ชาวญี่ปุ่นอีกใน พ.ศ.2175 (ค.ศ.1632) ซึ่งในจดหมายเหตุของวัน วลิต กล่าวว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงรับสั่งให้จุดไฟเผาหมู่บ้านญี่ปุ่น (กรมศิลปากร, 2548, หน้า 325) ส่วน ออกญาเสนาภิมุข หรือยามาดา ศัตรูทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้นก็ถึงแก่กรรมลงที่เมืองนครศรีธรรมราช (พลับพลึง คงชนะ, 2551, หน้า 10) และการกวาดล้างขับไล่ชาวญี่ปุ่นในอยุธยาครั้งใหญ่ ใน พ.ศ.2173 ทำให้หมู่บ้านญี่ปุ่นถูกเผาทำลายจนหมดสิ้น ก่อนที่จะมีการฟื้นฟูหมู่บ้านญี่ปุ่นขึ้นมาใหม่ ใน พ.ศ.2175 (ชาลววิทย์ เกษตรศิริ และคนอื่น ๆ, 2550, หน้า 7)

การที่ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นเริ่มห่างเหินกันในช่วงสมัยนี้ เพ็ญศรี กาญจนมัย (2527, หน้า 89-90) อธิบายว่า รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองอยู่ในช่วงเวลาก่อนที่ญี่ปุ่นจะปิดประเทศเล็กน้อย แต่นโยบายของไทยในช่วงนี้เป็นการต่อต้านชาวต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกรงกลัวว่าญี่ปุ่นจะเข้ามามีอิทธิพลทางการเมือง เพราะออกญาเสนาภิมุข (ยามาดา นากามาสะ) สามารถดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช อันเป็นหัวเมืองใหญ่ทางภาคใต้ของอยุธยาด้วย จึงมีนโยบายปราบปรามและขับไล่ญี่ปุ่นในอยุธยา จึงเกิดการต่อสู้กันระหว่างกองกำลังอยุธยากับญี่ปุ่นที่เมืองเพชรบุรี นครศรีธรรมราช และปัตตานี ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ไม่พอใจไทย กรณีสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแย่งราชสมบัติจากผู้เป็นรัชทายาทโดยตรงของกษัตริย์อยุธยา ซึ่งเป็นการผิดไปจากประเพณีนิยมของญี่ปุ่น จึงมีผลทำให้การติดต่อกันระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นหยุดชะงักไม่อาจคืนกันได้

สำหรับผู้เขียนมีข้อสันนิษฐานว่าชาวเรือการแย่งชิงราชสมบัติของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และการเสียชีวิตของออกญาเสนาภิมุขนั้น คงได้มีการรายงานไปทางรัฐบาลโตกุกาวะของญี่ปุ่นอย่างแน่นอน จนเป็นเหตุให้โชกุนสั่งห้ามทำการค้ากับอยุธยา และสั่งห้ามไม่ให้เรือสินค้าของอยุธยาเข้ามาจอดเทียบท่าของญี่ปุ่นอีก นอกจากนี้ยังมีเหตุผล 2 ประการ คือ **ประการแรก** โชกุนของญี่ปุ่นปฏิเสธที่จะทำ

การค้าขายกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เนื่องจากขึ้นครองราชย์ของพระองค์ไม่มีความชอบธรรม เพราะเป็นการแย่งชิงราชสมบัติ รวมทั้งการเผาทำลายหมู่บ้านชาวญี่ปุ่นในอยุธยา (Smith, 1974, p.229) **ประการที่สอง** ด้วยนโยบายการปิดประเทศตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ 1630 (พ.ศ.2173) ของรัฐบาลโตกุกาวะ ทำให้เรือสำเภาจากต่างชาติที่สามารถทำการค้ากับญี่ปุ่นที่เมืองนางาซากิเพียง 2 ชาติ คือ สำเภาจีน และเรือฮอลันดา (Yoko, 1999, p.89)

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น โดยการส่งคณะทูตเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีพร้อมทั้งติดต่อค้าขายด้วย รวม 5 ครั้ง คือ พ.ศ.2177, พ.ศ.2178, พ.ศ.2183, พ.ศ.2187 และ พ.ศ.2189 (ทวี ธีระวงศ์เทวี, 2524, หน้า 16-17) ซึ่งความพยายามนี้ไม่ประสบผลสำเร็จแม้แต่ครั้งเดียว เนื่องจากทางฝ่ายญี่ปุ่นไม่ยอมให้เรือของราชทูตอยุธยาเข้าเทียบท่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน พ.ศ.2178 (ค.ศ.1635) ได้มีการส่งพระราชสาส์นไปยังเมืองนางาซากิ แต่ฝ่ายญี่ปุ่นได้ตอบกลับโดยตั้งข้อโต้แย้งเรื่องของความชอบธรรมในการครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (Yoko, 1999, p.99 ; อีอีโอะกะ, 2544, หน้า 95)

4.ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในยุคปลายสมัยอยุธยา : การค้าและการทูตที่เสื่อมลง

ปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่เกิดจากความหวาดระแวงของพระองค์และของชาวญี่ปุ่น ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น ทั้งด้านการทูตและการค้า แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจะทรงพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ขึ้นใหม่ แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะในระบายนั้นญี่ปุ่นดำเนินนโยบายปิดประเทศอย่างเข้มงวด

แม้กระนั้นก็ตาม ฝ่ายอยุธยาไม่ได้ลดละความพยายามในการติดต่อกับญี่ปุ่น เช่นต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย (เดือน 11 พ.ศ.2199) พระองค์ทรงดำเนินนโยบายตามแบบอย่างสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับโชกุนโตกุกาวะ อิเอมิตสึ (Tokugawa Iemitsu) ของญี่ปุ่น ใน พ.ศ.2199 แต่ปรากฏว่าไม่สำเร็จ เพราะญี่ปุ่นไม่ยอมรับไมตรีและเครื่องราชบรรณาการที่ส่งไปให้โดยอ้างว่าตนดำเนินนโยบายปิดประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ.2179 (ค.ศ.1636) แต่ได้ยินยอมให้ฝ่ายไทยนำสินค้าที่บรรทุกไปกับเรือออกขาย เพื่อเป็นทุนจัดซื้อเสบียงอาหาร น้ำ และอื่น ๆ เดินทางกลับอยุธยา (ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์, 2531, หน้า 26)

ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2199-2231) อยุธยาได้พยายามติดต่อเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่นอีก โดยใน พ.ศ.2204 (ค.ศ.1661) โดยมีพระราชสาส์นไปด้วย แต่ไม่ปรากฏคำตอบจากฝ่ายญี่ปุ่นแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามจากหลักฐานและคำบอกเล่าของลูกเรือสินค้าจีนกล่าวว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ยังคงมีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาอยู่บ้าง และระหว่าง พ.ศ.2187-2272 มีเรือสินค้าอยุธยาไปญี่ปุ่นถึง 63 ลำ แต่สามารถเดินทางไปกับญี่ปุ่นได้เพียง 25 ลำเท่านั้น (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524, หน้า 5, 17) อย่างไรก็ตาม ยังมีการค้าขายระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นอยู่โดยอาศัยชาวจีน

เป็นคนกลาง เพราะญี่ปุ่นไม่ยอมติดต่อกับชาติใด ๆ ยกเว้น ชาวจีน ดังนั้นเรือของอยุธยาที่ไปค้าขายกับญี่ปุ่นจึงมีลูกเรือเป็นชาวจีนทั้งสิ้น โดยมีขุนนางอยุธยาเป็นผู้ควบคุม (ชาเตา, 2524, หน้า 42) ส่วนชาวญี่ปุ่นที่ยังหลงเหลืออยู่ในอยุธยาได้รับความไว้วางใจอีกครั้งหนึ่ง เมื่อกองทหารอาสาญี่ปุ่น นำโดยออกญาเสนาภิมุข และออกญาไชยาสุระ ได้คุมพลญี่ปุ่น 40 คน มาช่วยสมเด็จพระนารายณ์แย่งชิงราชสมบัติกับพระศรีสุธรรมราชา ซึ่งเป็นพระเจ้าอา จนพระองค์ได้รับชัยชนะในที่สุด (ถนอม อานามวัฒน์, 2542, หน้า 65 ; ชาเตา, 2524, หน้า 74)

หลังจากสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว การค้าขายกับญี่ปุ่นซบเซาลงไปเรื่อย ๆ เพราะกษัตริย์อยุธยาองค์ต่อมาไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการค้าเท่าที่ควร การค้าขายจึงหยุดชะงักลง และชาวญี่ปุ่นคงจะทยอยออกจากอยุธยาจนหมดในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ (พ.ศ.2251-2275)

สรุปได้ว่า ในช่วงเวลา 30 ปี ก่อนญี่ปุ่นจะใช้นโยบายอยู่โดดเดี่ยวใน พ.ศ.2176 (ค.ศ.1633) นั้นความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น พบว่ามีเรือสำเภาของญี่ปุ่นเข้ามาอยุธยาเป็นจำนวน 56 ลำ เฉลี่ยปีละ 2 ลำ (Liem, 2011, p.9) ขณะที่เรือของอยุธยาเดินทางไปญี่ปุ่นมีจำนวน 91 ลำ (อิอิโอะกะ, 2544, หน้า 34)

สรุป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นสมัยอยุธยาได้เริ่มต้นมีความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการกับญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถและมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งผู้ที่มีบทบาทช่วยให้ความสัมพันธ์ของอยุธยากับญี่ปุ่นเป็นไปด้วยความราบรื่น คือ ยามาตา นากามาสะ หรือออกญาเสนาภิมุข ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในช่วงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นนี้ ได้มีการติดต่อค้าขายทางเรือสำเภาระหว่างสองอาณาจักรควบคู่กันไปกับการส่งทูตอัญเชิญพระราชสาส์นจากกษัตริย์อยุธยาไปยังโชกุนตระกูลโตกุกาวะ อย่างสม่ำเสมอ จวบจนถึงสมัยสมเด็จพระปราสาททอง โดยที่พระองค์มีความหวาดระแวงชาวญี่ปุ่นที่เคยมีบทบาทในการแทรกแซงการเมืองภายในของอยุธยา เช่น การกำหนดตัวบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์อยุธยาองค์ต่อ ๆ มา หรือการควบคุมกำลังทหารอาสาญี่ปุ่นจำนวนมาก จนสามารถมีอำนาจต่อรองทางการเมืองได้ในกรณีของออกญาเสนาภิมุข (ยามาตา นากามาสะ) ชาวญี่ปุ่นที่มีทั้งยศขุนนางระดับสูง และเป็นพ่อค้าคนกลางที่มั่งคั่ง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จึงหาหนทางกำจัดอิทธิพลของยามาตาดะ นากามาสะ และกองทหารอาสาญี่ปุ่น โดยการขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกไปจากอยุธยา จนเกือบหมด นอกจากนี้มรดกกรรมของออกญาเสนาภิมุข ที่นครศรีธรรมราช และการขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่ทางฝ่ายญี่ปุ่นมองว่าขาดความชอบธรรม มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่เสื่อมลงระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นอย่างมาก ประกอบในระบายนั้นรัฐบาลโชกุน โตกุกาวะ เริ่มใช้นโยบายการปิดประเทศ

คือ ห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางออกนอกอาณาจักร และห้ามชาวต่างชาติเดินทางมาติดต่อกับชาวญี่ปุ่น (ยกเว้นชาวจีนและชาวฮอลันดา)

อาจสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในช่วงแรก มีจุดเน้นที่การค้า ต่อมาในช่วงกลาง ๆ จะพบว่ามีความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างผู้นำทั้งสองอาณาจักร และมีการค้าขายทางสำเภات่อกัน ซึ่งผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการค้าระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น มักจะเป็นขุนนางอยุธยาและฝ่ายญี่ปุ่นเองก็น่าจะเป็นชาวญี่ปุ่นที่มาตั้งหลักแหล่งในอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งออกญาเสนาภิมุข (ยามาดานากามาสะ) มีหลักฐานระบุว่า ตัวเขาเป็นพ่อค้าคนกลาง ที่มีฐานะมั่งคั่งร่ำรวยจากการค้าขายระหว่างสองอาณาจักรนี้เอง

สำหรับช่วงเวลาสุดท้าย การติดต่อกับค้าขายระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นยังคงมีอยู่บ้าง และตั้งแต่นั้นมา ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายจะเป็นเพียงการค้าอย่างเดียว คือ อยุธยาส่งเรือไปค้าขายที่ญี่ปุ่นโดยผ่านคนกลางคือ พ่อค้าชาวจีนและฮอลันดา จนกระทั่งสิ้นสุดสมัยอยุธยา

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2513). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17**

เล่ม 2. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____. (2548). **รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของพาน พลิต (วัน วลิท)**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กุลชลี กลิ่นกรอง. (2539). “ประวัติความเป็นมาหมู่บ้านญี่ปุ่น”. **สยามอารยะ**. 3 (35), มกราคม: 16-26.

ขจร สุขพานิช. (2521). “การต่างประเทศในแผ่นดินพระเอกาทศรถ”. **วารสารประวัติศาสตร์**.

3 (1), มกราคม-เมษายน: 77-92.

เขียน ธีรวิทย์. (2517). **ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (สิ้นสุดปี พ.ศ.2517)**.

กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ขุนวิจิตรมาตรา. (2516). **ประวัติการค้าไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์.

ไข่มุก อุทยานลี. (2549). “สถานภาพเมืองปัตตานีในประวัติศาสตร์ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 : ด้าน

ความสัมพันธ์กับประเทศญี่ปุ่น”. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 12 (1), มกราคม-มีนาคม: 145-159.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2543). **อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคนอื่น ๆ. (2550). **ข้อมูลและลำดับเหตุการณ์ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น**.

กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

- ซาเตา, เซอร์เออนีสต์. (2524). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 20 จดหมายเหตุเรื่องทางไมตรีระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงญี่ปุ่น**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงจินดาสนิทกิจ (ละม้าย ณะศิริ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง กรุงเทพมหานคร, 11 มกราคม 2524).
- ณัฐชวรินทร์ จันทนธ. (2519). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ.2430 ถึง พ.ศ.2483**. ปรินูญานินพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ณัฐสุดา ศิริเพชร. (2556). **สนธิสัญญาการค้าระหว่างอยุธยากับฮอลันดาในปี ค.ศ.1664**. วิทยานิพนธ์ปรินูญานมหาบัณฑิตนิติเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ถนอม อานามวัฒน์. (2542). “สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยกรุงศรีอยุธยา”. **วารสารประวัติศาสตร์**. ฉบับพิเศษปี พ.ศ.2542: 54-66.
- ทวี ธีระวงศ์เสรี. (2524). **สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธนิดา กำปันทอง. (2539). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ.2491-2530**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พงศ์ธิดา เกษมสิน. (2528). “บทบาทของชาวญี่ปุ่นต่อการเมืองภายในอยุธยาช่วงกลาง”. **วารสารไทย-ญี่ปุ่นศึกษา**. 2 (1) มกราคม : 73-85.
- พัชรี สีโรส. (บรรณาธิการ). (2544). **ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น : ดูจากสนธิสัญญาและข้อตกลงในรอบ 100 ปี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พลับพลึง คงชนะ. (2536). “หมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยุธยา”. **วารสารไทย-ญี่ปุ่นศึกษา**. 10 (1) : 50-64.
- _____. (2551). “ยามาตะ นากามาสะที่อยุธยาและนครศรีธรรมราช” ใน **เอกสารประกอบสัมมนาวิชาการเรื่องโลกของอิสลามและมุสลิมในอุษาคเนย์**. ณ โรงแรมทวินโลดส์ นครศรีธรรมราช 28-29 พฤศจิกายน 2551 : หน้า 1-18.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2527). “วิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่น”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**. 14 (2), พฤษภาคม-ธันวาคม : 87-100.
- รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล. (2560). **พระศรีสรรเพชญ์ไม่ถูกไฟเผาโลกทอง ตอน กรุงแตก**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- วรารักษ์ ทินานนท์. (2522). **การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์. (2531). **สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิริเพ็ญ วรปัสสุ. (2553). **การศึกษาความสัมพันธ์ไทยและญี่ปุ่นสมัยอยุธยา-รัตนโกสินทร์ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จากหลักฐานทางโบราณคดี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมจัย อนุমানราชธน. (2509). **การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา**. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

- สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม. (2520). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม. (ผู้รวบรวมและเรียบเรียง). (2528). **380 ปี สัมพันธไมตรีญี่ปุ่น-ไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัท มังกรการพิมพ์และโฆษณา จำกัด.
- อนงคณา มานิตพิสิฐกุล. (2545). **ไทยกับจีนและญี่ปุ่นสมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- อิชิอิ, โยเนะโอะ และโยชิภาวะ, โทชิฮารุ. (2542). **ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี**. ชาลววิทย เกษตรศิริ และสายชล วรรณรัตน์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- อื่อโอะกะ นาโอะโอะ. (2544). **การค้าสำเภาระหว่างไทยกับญี่ปุ่นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฮิบรอฮิม ชุกี. (2525). **ตำนานเมืองปัตตานี**. หะสัน หมัดหมาน (แปล). ปัตตานี: ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้.
- Liem, Vu Due. (2011). **Japanese Military Involvement in Ayutthaya, 1600-1630**. Bangkok : Asian Research Center for Migration, Chulalongkorn University. ค้นเมื่อ 20 เมษายน 2563 จาก <http://arcmthailand.com>
- Nishioka, Hideo. (1977). **A Chronological History Between Japan and Thailand**. Tokyo: Keio University Press.
- Pensri Duke. (1985). "The Political and Economic Role of Japan in Thailand in the Reign of King Chulalongkorn (1868-1910)" **วารสารญี่ปุ่นศึกษา**. 2 (5), กรกฎาคม-กันยายน : 119-140).
- Piyada Chonlawon. (2004). "Relations Between Ayutthaya and Ryukyu". **Journal of Siam Society**. 92, 2004 : 43-63.
- Smith, George Vinal. (1974). **The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya, 1604-1694**. Illinois : Northern Illinois University Press.
- Yoko, Nagazumi. (1999). "Ayutthaya and Japan : Embassies and Trade in the Seventeenth Century" in **From Japan to Arabia : Ayutthaya Maritime Relations with Asia**. pp.89-103. Kennon Breezeale (ed.). Bangkok : The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project.